
ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ НАН УКРАЇНИ І МОН УКРАЇНИ

Виступ академіка НАН України Зіновія Теодоровича Назарчука

Шановні учасники зборів!

Обговорюючи річний звіт Академії, вважаю доречним зупинитися на результатах роботи її регіональних наукових центрів. Зроблю це на прикладі одного з них — Західного наукового центру НАН України та МОН України.

Звітний рік виявився для нас результативним і насиченим важливими подіями. Його лейтмотивом стало поглиблення співпраці як між академічними та університетськими науковцями Західного регіону України, так і між окремими регіональними центрами Академії.

У жовтні 2012 р. два наші регіональні наукові центри — Донецький та Західний — у рамках існуючого між ними договору про співробітництво провели спільне засідання своїх рад у м. Северодонецьку. Об'єднала нас актуальна для Донеччини, де сконцентровано потужні вітчизняні хімічні підприємства, проблема діагностики та протикорозійного захисту високовартісного техноло-

гічного обладнання, що працює в умовах дії агресивних робочих середовищ. Західний науковий центр, залучивши Українську асоціацію корозіоністів та об'єднавши зусилля науковців Фізико-механічного інституту ім. Г.В. Карпенка НАН України, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Донбаського центру технологічної безпеки ТОВ «Укрінсталькон ім. В.М. Шимановського», Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя, запропонував присутнім на засіданні керівникам вітчизняного хімічного виробництва ефективні шляхи організації моніторингу стану обладнання, а також комплекс заходів для підготовки потрібних фахівців.

Одним із практичних наслідків проведеної роботи став запропонований новий метод діагностики корозійного стану, оснований на виявленні зміни електрохімічних властивостей металу в процесі накопичення корозійно-механічних пошкоджень, зокрема зародження та підростання тріщин. Оцінювання ступеня пошкодження обладнання проводять спеціально створеним приладом за густиною імпульсів руйнування протягом наперед визначеного відрізка часу. Важливо, що створений метод і апаратура відзначаються простотою і можливістю вести корозійний моніторинг, незважаючи на передісторію експлуатації обладнання.

Іншим прикладом співпраці представників академічного та освітянського секторів науки було минулорічне виїзне засідання Ради Західного наукового центру на базі

Хмельницького національного технічного університету. Поруч із підписанням угоди про співробітництво Центру з Хмельницькою обласною державною адміністрацією та Хмельницькою обласною радою та ознайомленням з роботою наукових колективів цього університету, які працюють у галузях економіки та трибології, ключовим виявився комплексний розгляд проблем – екологічних і соціальних, геологічних і технічних, пов'язаних із майбутнім введенням в експлуатацію нових генеруючих блоків Хмельницької АЕС. В результаті обговорення було сформульовано нові наукові завдання, наприклад проблема переходу на сучасні тиххідні турбогенератори потужністю 1 МВт, розв'язання якої вимагає застосування водневостійких конструкційних матеріалів нового покоління. Це усуне частоту несанкціонованих зупинок і високовартісних ремонтів наявних швидкісних водневоохолоджуваних турбоагрегатів. Проблему вже відображено у загальноакадемічній програмі наукового супроводу розвитку ядерної енергетики в Україні.

Перелік результатів діяльності Західного наукового центру за звітний період можна продовжити. Однак навіть згадане дозволяє стверджувати, що внесення до оновленого Статуту НАН України абзацу про регіональні наукові центри є доречним. Це додатково зафіксує їх важливість для Академії. Більше того, з урахуванням наявної динаміки зміни керівників регіонів (а за сім останніх років, наприклад, лише на Львівщині змінилося 7 очільників обласної державної адміністрації) для ефективнішого їх інноваційного розвитку вважаю необхідним домогтися ще й законодавчого забезпечення взаємодії регіональних центрів із місцевою владою. Це слід передбачити у проекті Закону України «Про Національну академію наук України», над яким сьогодні працює академічний Інститут держави і права ім. В.М. Корецького.

Наголошу, що регіональні наукові центри, створені з ініціативи та функціонуючі як установи НАН України, були і залишаються осередками гуртування всіх (а не лише ака-

демічних) наукових і освітніх закладів регіонів, а також громадських об'єднань науковців. Так, Західний науковий центр, наслідуючи приклад Президії НАН України, членами якої є президенти національних галузевих академій, активно співпрацює з їх регіональними осередками, місцевими структурами Державного агентства з питань науки та інформатизації, з всесвітнім об'єднанням українських учених – Науковим товариством ім. Тараса Шевченка, 140-ву річницю створення котрого відзначатимемо цього річ.

Регіональні наукові центри завжди брали активну участь у формуванні мережі спеціалізованих учених рад із захисту дисертаційних робіт. Із залученням експертного наукового середовища регіонів вони напрацювали систему неформального оцінювання та моніторингу ефективності діяльності спецрад, що існують у регіонах. До рекомендацій таких центрів, згідно зі спільним наказом Академії, МОН України та колишнього ВАК, прислухалися. Це позитивно вплинуло на фаховий рівень спецрад і, як наслідок, самих дисертацій.

На жаль, сьогодні висновки регіональних наукових центрів із цього питання вже не є обов'язковими для керівників усіх установ, при яких створюються спецради. Вони поширюються лише на установи НАН України та університети, підпорядковані МОН. Домінує формалізований підхід, в основу якого покладено чиновницьке бачення. Це значно знижує відповідальність експертів на місцях і значення незалежного фахового середовища. Та й роль експертних рад, які зараз діють при департаменті атестації МОН, суттєво змінилась. На розгляд таких рад виносять не всі, а лише окремі, так звані «проблемні» роботи, відібрані працівниками апарату МОН. Це також не працює на підвищення наукового рівня дисертацій.

Як показує досвід, зміни, що відбулися у вітчизняній системі атестації наукових кадрів, не сприяють якості підготовки висококваліфікованих фахівців. У нинішньому вигляді ця система навряд чи здатна забезпечити виховання науковців-професіоналів,

істотно нівелюючи роль наукової експертизи. Можливо, у майбутньому, після радикальної реформи вищої освіти в Україні й утворення кількох десятків потужних університетів, в умовах зрілого фахового наукового середовища та за наявності мережі авторитетних спецрад дипломи видаватимуть університети чи академічні інститути, і взагалі відпаде необхідність у структурах на кшталт ВАК. Однак доки кандидати і доктори наук отримують загальнодержавні дипломи, а за вчені ступені доплачують із бюджету, держава не може доручати атестацію наукових кадрів одному зі своїх відомств. Це має робити незалежний орган із міжгалузевими важелями впливу.

Чомусь у недавній критиці Укравтодору, яка прозвучала з вуст Прем'єр-міністра України М.Я. Азарова, слушно стверджувало-

ся, що в одній установі не можна поєднувати функції замовлення робіт, їх виконання і приймання. А хіба не саме це ми сьогодні маємо у МОН? Тому вважаю, що Загальні збори НАН України мають доручити Президії звернутись до вищого керівництва держави з клопотанням про відновлення статусу ВАК як міжвідомчого органу при Кабінеті Міністрів України.

Загалом переконаний, що регіональні наукові центри НАН України, активно співпрацюючи з місцевими осередками галузевих національних академій, університетськими науковцями та громадськими науковими об'єднаннями, цілком здатні забезпечити належний відбір та науковий супровід регіональних програм інноваційного розвитку і сприяти гармонійному культурному зростанню наших співвітчизників.